

Annona Nova XI.
A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2020

Szakmai lektorok:

András Csaba, Bagi Zsolt, Barabás Gábor, Boros Julianna,
Bosák Levente, Hornyák Árpád, Maczelka Csaba,
Milbacher Róbert, Palkhoffer Mónika, Sári B. László,
Tuboly Ádám, Zsidó András Norbert

A kiadvány a Nemzeti Tehetség Program támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 19-0050

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: András Csaba

Szerkesztő
Kömüves Dániel

Olvasószerkesztők
Csabay István, Fenyő Dániel, Flach Richárd, Ignác Ágoston,
Kiss Georgina, Ónya Balázs, Radnai Dániel Szabolcs, Szabó Bianka,
Zsupos Norbert

Borítóterv
Simor Kamilla

Borítófotó
Heiter Bence

Tördelés
Vértesi Lázár

Nyomdai kivitelezés
Virágmandula Kft.

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2020
© A szerkesztők, 2020

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

Bozsoki Petra: Előszó	7
Tér	13
Bevezető	15
Berger Viktor: A köd térélménye	19
Csabay István: A társadalmi nyilvánosság politikai ereje a XVIII. századi Lombardiában. Az <i>Il Caffè</i> folyóirat politikai programja és hatalomgyakorlási stratégiái	29
Radnai Dániel Szabolcs: „Ennél kellemetesebb vidék nem csak házánkban, de egész Európában sincsen.” A földrajzi tér nemzetiesítése 19. századi Balaton-útikönyvekben	47
Orsós György: A lokalitás és nemzetállam-építés Pécsen és Szarajevóban az utcanevek változásainak tükrében	65
Várdai Levente: Leventeképzést végző cserkészcsapatok. A cserkészlevente keret létszáma, kiterjedése és szabá- lyozása a cserkész irattár forrásai alapján	77
Lukács Laura Klára: Hergé párhuzamos földrajza. Világ- alkotás és geopolitika a Tintin-képregényekben	91
Karácsonyi Krisztina: Nyelvi ideológiák és a romani nyelv (használatának) terei egy baranyai falu oláh cigány közösségében	105
Történelem és társadalom	123
Bacsa Ildikó Eszter: Nőideálok a magyar filmhíradókban (1945–1949)	125
Ignác Ágoston: Salamon király Szent Györgynek tett fogadalma	141

Raposa Vivien Kitti: Keresztény, nemzeti, antiszemita jelszavak nevében. A Turul és Emericana pécsi korporációinak tevékenysége a Pécsi Erzsébet Tudományegyetemen a Horthy-korszakban	153
Kömüves Dániel: A társadalom szubjektív reprezentációi két pécsi vállalkozás tükrében	169
Recenziók	185
Jaksa Csaba: Class struggle instead of racial struggle – Asad Haider, <i>Mistaken Identity: Race and Class in the Age of Trump</i> (London: Verso, 2018)	187
Ónya Balázs: Variációk igazságra – Kocsis László, <i>Az igazság elméletei</i> (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2018)	199
Rezümék	211
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2019/2020-as tanévben	223
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2019/2020-as tanévben	224

RAPOSA VIVIEN KITTI

Keresztény, nemzeti, antiszemita jelszavak nevében

A Turul és az Emericana pécsi korporatióinak
tevékenysége a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen
a Horthy-korszakban

A Horthy-korszak nemzeteszménye

A két világháború közötti időszak szellemiségét a Monarchia szétesése, a forradalmak és az első világháborút lezáró, trianoni békeszerződés határozta meg.¹ A Horthy-korszak politikusai elhatárolódtak minden kommunista, forradalmi, ateista és internacionalista gondolattól, azaz minden olyan eszmétől, amely a Tanácsköztársasággal volt azonosítható. E tekintetben a rendszer „ellenforradalminak” határozta meg önmagát.² Míg a fenti eszméket elutasította, ugyanakkor keresztény és nemzeti elveket olvasztott magába.³ Mindazonáltal Ormos Mária hangsúlyozza, hogy a két világháború közötti időszakra alkalmazott jelzők egységessége megkérdőjelezhető, sőt egy kiforrott, mindenki által elfogadott ideológiáról sem lehet beszélni. Az „ellenforradalmi” szóhasználatnak inkább a jelentése és nem a cselekvéstartalma

¹ Lásd erről Zeidler Miklós munkáit: ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat* (Budapest: Osiris, 2001); ZEIDLER Miklós, *A magyar irredenta kultusz a két világháború között* (Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002)

² NAGY Zsuzsa, „Trianon a magyar társadalom tudatában (1987)”, in szerk. ZEIDLER Miklós, *Trianon*, 828–847 (Budapest: Osiris, 2003), 831.

³ KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete (1919–1945)* [doktori disszertáció] (Debrecen: Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2009), 25.

vált fontossá, mellyel a rendszer képes volt kifejezni, hogy elítél mindenféle forradalmat és minden tőle telhetőt megtesz, hogy megakadályozza az efféle mozgalmak kibontakozását. Ráadásul ezt a jelzőt először a szélsőbaloldali erőkkel szemben alkalmazták, de nem sokkal később kiderült, hogy a potenciális fenyegetést a szélsőjobboldal jelenti, így a fogalom elvesztette a jelentőségét. A „keresztény” jelzőt a kor politikusai egyrészt egyfajta kódként alkalmazták, mellyel sikeresen leplezni tudták az antiszemitizmusukat. Másrészt egyesek tényleges keresztény politizálást értettek alatta, melynek fontos része volt a szociális célok megvalósítása is. Továbbá kifejezetten alkalmas volt arra, hogy elfedje a katolikus és a református egyház közötti belső harcot az egyes vezető pozíciókért. A „nemzeti” jelzőt is több jelentéssel ruházták fel, mely kulturális és gazdasági szempontból sem volt egységes, sőt a revízió kérdésében is eltérő nézőpontokat olvasztott magába.⁴

Az első világháború után felerősödő antiszemita hangulatnak egyik valószínűsíthető oka az Osztrák-Magyar Monarchia veresége után kibontakozó bűnbakkeresés volt, melynek fókuszába a zsidók kerültek. Az ellenük kibontakozó ellenszenvet a gazdaságban, az értelmiségi pályákon és az egyetemeken betöltött magas számarányuk is erősítette. 1920 és 1939 között Magyarországon az első világháborút követő gazdasági válság és a trianoni katasztrófa elmélyítette az antiszemitizmust. A korszakban elterjedt az az elképzelés, hogy a világháborút lezáró békediktátumot az azt megelőző Tanácsköztársaság döntései eredményezték, s mivel vezetői között nagyszámban voltak zsidó származású személyek, így a társadalmi tudatban az elszenvedett sérelmek összekapcsolódtak a zsidó állampolgárok csoportjával.⁵

⁴ ORMOS Mária, „Politikai ideológia a két világháború között”, in szerk. VONYÓ József, *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19.–20. században*, 75–86 (Budapest-Pécs: MTT-Pro Pannonia, 2003), 78–86.

⁵ PELLE János: *Egyetemi antiszemitizmus a két világháború között*, Hetek, Hozzáférés: 2020. 06. 07., http://www.hetek.hu/velemeney/199812/egyetemi_antiszemitizmus_a_ket_vilaghaboru_kozott

A fokozódó antiszemitizmus azonban nemcsak a bűnbakkereséssel magyarázható, hanem azon keresztény középélet támogatóival is, akik a Trianon utáni időszakban, a határon túlról az országba menekült tömegek révén igen jelentős többségre tettek szert.⁶ Mindez hatott a korszakban működő bajtársi egyesületek eszmeiségére is. Az egyesületek igen széles és sokszínű tevékenységi körrel rendelkeztek, mégis mozgalmukat legfőképpen a már említett három fő szempont köré csoportosíthatjuk. Működésüket leginkább a nemzeti, a keresztény és az antiszemita jellegű megmozdulások jellemezték.

A bajtársi egyesületek

Az őszirózsás és a proletárforradalmat, valamint a trianoni békeszerződést követő egyesületalapítási hullámban létrejövő különféle társadalmi szervezetek között sajátos helyet foglaltak el az úgynevezett bajtársi egyesületek.⁷ A bajtársi szervezetek legjellegzetesebb típusát a felsőoktatási intézményekben működő diákegyesületek jelentették.⁸ A vallás- és közoktatásügyi miniszter által jóváhagyott működési szabályzat szerint az lehetett egyetemi vagy főiskolai ifjúsági egyesület, mely szabályzatában aként jelölte meg magát. Tagjai kizárólag egyetemi vagy főiskolai fegyelmi hatóság alatt álló személyek lehettek és az egyesületnek valamely felsőoktatási intézményhez kellett kötődnie.⁹

⁶ ORMOS, „Politikai ideológia...”, 82.

⁷ KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919-1945* (Máriabesenyő: Attraktor, 2012), 23.

⁸ KEREPESZKI Róbert, „A zsidókérdés és az egyetemi bajtársi egyesületek a két világháború közötti Magyarországon”, in szerk. BODNÁR Erzsébet és DEMETER Gábor, *Tradíció és modernizáció a XVIII.–XX. században*, 221–234 (Debrecen: Hungarovox, 2008), 223.

⁹ PTE EL VIII. 101. b. 96. d.1381-1942–43. Ifjúsági egyesületek szabályzata. 1943. május 12.

A Turul Bajtársi Szövetség 1919-ben jött létre *Magyar Egyetemek és Főiskolák Országos Nemzeti „Turul” Szövetség* néven.¹⁰ A Turul Szövetség szervezeti felépítését és szokásrendjét a német Burschenschaftok mintájára alakította ki. Az eredeti német szervezeti elemeket azonban honfoglaláskori és középkori magyar, illetve latin elnevezésekkel váltotta fel. A Szövetség központi székhelye Budapesten volt.¹¹ Pécssett a Werbőczy, a Csaba és az Árpád Bajtársi Egyesület végezte a Turul tevékenységét. Az Orvostudományi Kar Csaba Bajtársi Egyesülete 1921-ben, míg a jogi karon működő Werbőczy Egyesület 1922 őszén alakult, amikor az Erzsébet Tudományegyetem még Budapesten működött. A bölcsészhallgatók Árpád Bajtársi Egyesülete 1926-ban jött létre.¹²

1921. június 21-én szintén német, azaz bajorországi mintát alapul véve jött létre Magyarországon az első keresztény katolikus bajtársi egyesület, a *Foederatio Americana*. Létrejötteinek helyszíne a budapesti Szent Imre Gimnázium volt.¹³ Az így megalakult Americana viszonylag rövid idő alatt nemcsak az egyik legnagyobb magyar katolikus diákszervezetté, hanem az egyik legjelentősebb társadalmi egyesületté vált a korszakban.¹⁴ A *Foederatio Americana* első pécsi corporatiója, a *Quinque* 1923-ban alakult meg, a taglétszám növekedésével 1925-ben jött létre a *Ludovicana* és a *Barania* corporatio, 1927-ben a Tolna megyeiek közösségét célzó *Alta Ripa*, 1935-ben pedig az *Istropolitana*.¹⁵

¹⁰ Rozs András, „A Turul Szövetség szervezete Pécssett, 1923–1945”, *Baranyai Helytörténetírás*, 8, 1. sz. (1989): 171–189, 173–174.

¹¹ Uo., 178.

¹² Uo., 180–185.

¹³ Rozs András, „A Foederatio Americana Pécssett. A katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók bajtársi egyesületének pécsi tevékenysége 1923–1944”, *Baranya*, 4, 1–2 sz. (1991): 200–216, 201.

¹⁴ UJVÁRY Gábor, „Egyetemi ifjúság és katolicizmus a »neobarokk társadalomban«”, in szerk. UJVÁRY Gábor, *Harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*, 413–493 (Budapest: Ráció, 2010), 430.

¹⁵ Rozs, „A Foederatio...”, 204–205.

Ideológiai vonatkozások

A Turul Szövetség szellemisége

Az 1920-as években a Turul eszmekör megfogalmazói elsősorban a nemzeti egység megteremtését és a magyar társadalomban lévő széthúzás megszüntetését hangoztatták. Ezt legjobban az egyetemista vagy főiskolai hallgatók keresztény lelkiületre és nemzeti érziületre való nevelésével kívánták megvalósítani. Mindezt a bajtársi eszme tökéletesen tartalmazta. Előírta a tagoknak a szolidaritást, az összetartást és a fegyelmezett magatartást.¹⁶

Politikai ideológiájuk másik fő vonása az irredentizmus és a revízió vágya – azon belül is nem az etnikai, hanem a teljes revízió¹⁷ – mellett az antiszemitizmus volt. Fő törekvések között a zsidókérdés radikális megoldása szerepelt.¹⁸ Ennek lényeges eleme volt az 1920-as években a *numerus clausus* szigorúbb alkalmazására és a felvételre kerülő zsidó hallgatók számának korlátozására irányuló követelése. Az 1930-as évek folyamán kibontakozó mozgalmi azonban már nem korlátozódtak a *numerus clausus*-ra.¹⁹ Az 1920-as és 1930-as évek fordulóján ugyanis már jól látszott, hogy a Bethlen-féle konszolidáció alatt a hagyományos hivatalnoki réteg, az úgynevezett dzsentri középosztály nemhogy megerősödött volna, hanem egyre inkább lesüllyedőben volt, egyre több úri középosztálybeli veszítette el társadalmi pozícióját. E politikai tényezők megjelenése okán két fontos ideológiai elem került be a Turul gondolkörébe.²⁰ Az egyik, hogy a feleme-

¹⁶ ROZS András, „Középosztály-tudat és dzsentroid gondolkodás; a Turul Szövetség szellemisége az 1920–30-as években”, *Baranya*, 9–10, 1. sz. (1996): 229–242.

¹⁷ ZEIDLER, *A revíziós...*, 51.

¹⁸ KEREPESZKI, *A Turul Szövetség országos...*, 74, 78.

¹⁹ LADÁNYI Andor, „Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban”, *Educatio*, 4, 2. sz. (1995): 265–284, 274.

²⁰ ROZS, „Középosztály-tudat...”, 233.

lendő úri középosztály soraiban is sok az „idegen elem”, amely ebben az esetben már nemcsak a zsidó származású állampolgárookra utalt, hanem a német nemzetiség körébe tartozókra is. Rengeteg cikk jelent meg a középosztály felfrissítésének igényéről, megtisztításának vágyáról, melyet csak a „legtisztább magyarok”, azaz a parasztság felemelésével láttak lehetségesnek. Az így megerősített középosztályról az az elképzelés kapott szárnyra, hogy eredményes harcot indíthat a társadalmi pozíciók megszerzéséért az akkori polgári rétegekkel szemben.²¹

A harmincas évek alatt egyre nagyobb igény mutatkozott a zsidókérdés radikális rendezésére, a zsidóság fajját nyilvánítására és a részesedésük korlátozására a kulturális és gazdasági szférában. Nem tartották elégségesnek az 1938-as első zsidótörvényt sem. Követelték a vegyes házasságok és a névmagyarosítás megtiltását, az állampolgárság felülvizsgálatát, a zsidó bankok bezárását, a zsidók földvásárlási jogának betiltását és az egyes értelmiségi pályákra megállapított 20%-os kvóta csökkentését. Ezek a törekvések az 1939-es második, sőt az 1941-es harmadik zsidótörvény előzményéül szolgáltak.²²

A kommunizmus kezdettől fogva a legmagyartalanabb, így legbűnösebb ideológiaként és mozgalomként jelent meg a turulisták számára. Mivel a Turul meggyőződése szerint a szocialista irányzatok polgári demokratikus és diktatórikus változatát szinte kizárólag a zsidóság vezette, tagjai számára a szociáldemokrata-szocialista eszme a zsidóság szinonimájává vált. A legfenyegetőbbnek pedig a zsidóság hatalomra való törekvését tekintették.²³

²¹ UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Diszkrimináció és társadalompolitika Magyarországon 1919-1944*, (Budapest: Jelenkor, 2016), 29–31.

²² LADÁNYI, „Egyetemi ifjúsági...”, 274.

²³ ROZS, „Középosztály-tudat...”, 238.

A Foederatio Americana nézetei

Az Americana elsődleges célja a keresztény és nemzeti eszmék átadása volt az egyetemista és főiskolai fiatalok számára. A szervezet a társadalmi kirekesztést mellőző hazafiság tanításával párosítva képviselte a keresztény, katolikus erkölshöz való hűséget, mely összekapcsolódott a magyar történeti hagyományok kötelező tiszteletével. Ezzel a keresztény vallás és az ősi magyar kultúra összetartozását nyomatékosították.²⁴

A ciszterciek vezetése alatt álló Americana bajtársi szervezet a konzervatív katolikus felfogást képviselte, így alapelveként rögzítette, hogy politikai tevékenységet nem folytat.²⁵ Ez az idea azonban csak normatívaként szerepelt, hiszen a gyakorlatban az Americana igenis politizált. Állást foglalt a *numerus clausus*, a zsidókérdés, a szociális kérdés, a politikai jobb- és baloldal, a revízió, a bolsevizmus és a nemzetszocializmus kérdéseiben is.²⁶ Míg 1933 őszén és 1934 elején az Americana megakadályozta és ellenezte az egyetemi atrocitásokat és a tervezett diáksztrájkokat, addig 1938-ban az első zsidótörvény megszületésének idején kiadott kiáltványa lényeges változást jelentett. E kiáltvány második pontja szerint az Americana nem feltétlenül tartotta magyarnak a megkeresztelkedett zsidókat, sem azok utódait, harmadik pontjában pedig kimondta, hogy a földművelésből, iparból és kereskedelemből származó nemzeti jövedelemben és vagyonban számarányának megfelelően a magyarságnak is részesülnie kell, valamint követelte, hogy minden kulturális intézményben magyar legyen a vezető. Az egyetemi felvétel során az eddiginél is szigorúbb mérték alkalmazását indítványozta.²⁷

²⁴ ROZS, „A Foederatio...”, 201–202, 208.

²⁵ POLLNER György, „Visszaemlékezés a haladó egyetemi ifjúsági mozgalmakra a márciusi front idején”, in szerk. PINTÉR István, *Emlékek, adatok az 1930-as évek haladó egyetemi ifjúsági mozgalmairól*, 83–154 (Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont, 1978), 88.

²⁶ ROZS, „A Foederatio...”, 202, 206.

²⁷ LADÁNYI, „Egyetemi ifjúsági...”, 274–275.

Az 1930-as évek közepétől az Emericana bekapcsolódott a falukutató mozgalomba is, mely során 1935-ben falukutató szociográfiai adatgyűjtést is végzett.²⁸ A népi gondolat és a falukutató támogatása akár kapcsolatot jelenthetett volna a baloldali körök felé is, de az Emericana központi vezetősége mélyen elhatárolta magát a *Márciusi Fronttól*, egyedül a szociális követeléseiket fogadta el.²⁹

A pécsi corporatiók tevékenysége

A bajtársi egyesületek tevékenysége igen sokrétű volt. Jelen tanulmány ezek közül azokkal foglalkozik, amelyek nagymértékben a kor (oktatás)politikájában és szellemiségében gyökereztek.

A nemzeti jelleg kidomborítása

A bajtársi egyesületek jelentős részt vállaltak Pécs város művelődéséből például a nemzeti ünnepeken való felvonulásokkal és zászlóavatásokkal. A korszakban a nemzeti ünnepek méltó megünneplése és a társadalom részvétele ezeken az eseményeken nemcsak a mindennapi élet fontos részei voltak, hanem az irredentakultusz³⁰ hangsúlyozásának lehetősége is: a trianoni gyásznapon és a magyar hősök emlékűnnepségén ugyanúgy, mint

²⁸ LACKÓ Miklós, „A nemzedéki tömörülésről és a szakadásról. A népi mozgalom kezdetei”, in szerk. LACKÓ Miklós, *Válságok-választások. Történeti tanulmányok a két háború közötti Magyarországról*, 13–51 (Budapest: Gondolat Kiadó 1975), 15.

²⁹ POLLNER, „Visszaemlékezés a haladó...”, 101.

³⁰ Kornis Gyula nevéhez köthető az irredentizmus fogalmának megalkotása, aki az 1921-es programadó írásában a magyar neveléspolitikai fő feladataiként a következőket határozta meg: a nemzeti érzés ápolása, az ifjúság „lelkének” megvédése az internacionalizmus szellemével szemben és végül a nemzet intelligenciájának visszamagyarosítása. Lásd: ROMSICS Ignác, *Magyarország története a XX. században* (Budapest: Osiris, 2010), 180–181.

a március 15-i ünnepségeken vagy az aradi vértanúkra való megemlékezéseken is.³¹ A kor felfogásában erősen jelentkezett a nemzeti érzés hangsúlyozása, melynek fontos alkalmai voltak például az egyes szobrok zászlóavatási ceremóniái. Ezeken a bajtársi egyesületek kivétel nélkül részt vettek, sőt sok esetben a szervezés is az ő feladataik közé tartozott.

Mivel ezen események szorosan kötődtek a nemzeti ünnepekhez, az ünnepélyeken résztvevők könnyen tudtak azonosulni az ott méltatott hősökkel. Közel érezhették magukhoz a megünnevelt, izzig-vérig magyarnak tekinthető személyeket, s a rájuk való emlékezés tudattalanul is egységes közösséggé olvasztotta a társadalmat. Ebből következett, hogy az egyes ünnepélyek számos közös elemmel rendelkeztek, melyek jól tükrözik a korszak korábban leírt legfontosabb jellemvonásait: a nemzeti és a keresztény sajátosságokat.

Az ünnepségeket áthatotta a keresztény jelleg, amely megmutatkozott a közös szentmise megtartásában. A közös elemek közé tartozott továbbá a magyar virtus hangoztatása a magyar *Hiszekegy* elszavalásával vagy eléneklésével, a *Himnusz* és a *Szózat* elhangzásával, illetve az ünnephez kapcsolódó versek és költemények előadásával, magyar drámák bizonyos részeinek eljátszásával és dalok éneklésével.

Az ünnepségeken előre megadott ruházatot viseltek a résztvevők. Ennek nemcsak a nemzeti egység demonstrálása volt a funkciója, hanem sokszor valamilyen más tartalmat is szimbolizált, például a magyar nép egységes tiltakozását a trianoni békediktátum ellen a sötét öltözékkel, vagy a magyar öntudat kifejezését a díszmagyar ruházattal.

A keresztény eszmeiség megjelenítése

A Horthy Miklós nevével jelzett korszak egyik meghatározó jellemvonása volt, hogy szoros kapcsolatban állt az egyházzal abban a

³¹ ZEIDLER, *A magyar irredenta kultusz...*, 34–35.

tekintetben, hogy a rendszer és az egyházi vezetők is elsődleges célként tűzték ki a keresztény hitvallás átadását és az ennek megfelelő mentalitás kialakítását. A cél elérése érdekében szorosan együttműködtek az oktatási intézményekkel, illetve a különféle ifjúsági szervezetek, azon belül is a bajtársi egyesületek vezetőivel is, akik napi szintű kapcsolatban álltak a hallgatókkal. Így alakulhatott ki, hogy nemcsak az Emericana, de még a Turul Bajtársi Szövetség is követte a keresztény iránymutatásokat, és különböző jótékonyági megmozdulásokat, hitbuzgalmi eseményeket szervezett.

Az Emericana jelentős szociális és karitatív tevékenységet folytatott, például szegényeket támogató gyűjtések és karácsonyi segélyakciók szervezésével. Többször sokgyermekes családokat vendégtelt meg, valamint támogatott ruházattal és élelmiszerral. Az akciók közül kiemelkedett és országos jelentőségre is szert tett az Erzsébet Tudományegyetemen szervezett szociális tanfolyam 1934-től, melynek feladata volt a szociális közigazgatás számára a tisztviselők kiképzése.³² Az Emericana szegények megsegítéséért szervezett akciói a keresztény felfogásból táplálkoztak, melyhez erősen kötődött az adakozás és a rászorulókon való segítségnyújtás. Több különböző jótékonyági akciói is voltak az egyetemi bajtársi egyesületeknek. 1931. március 2-án került sor például az egyetemi ifjúság jótékonyági hangversenyére a Nemzeti Színházban, melynek teljes bevételét az inségakciónak szentelték.³³

Mivel az Emericana egy katolikus vallás köré szerveződő bajtársi egyesület volt, a hitbuzgalmi tevékenységére is nagy hangsúlyt fektetett a katolikus egyház szertartásai, körmenetei által, melyeken az emericánások közreműködése rendszeres volt.³⁴ A miséknek és a lakosság lelki gyakorlatainak megszervezésében általában az Emericana korporációiba tartozó diákok vettek részt, de ez még nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy más egyesületekkel, akár a szélsőjobboldali Turullal karöltve hozzájáruljon

³² Rozs, „A Foederatio...”, 208.

³³ Az egyetemi ifjúság jótékonyági hangversenye. *Pécsi Napló*, 1931. febr. 8. 5.

³⁴ Rozs, „A Foederatio...”, 202.

a város vallási életének meghatározó pillanataihoz. Így például, 1938-ban került sor a Szent Jobb diadalútjára. A Szent Jobbot az egyetem tanácsa, a koronaörök és a helyőrség díszszakasza kíséerte el a Széchenyi térre az állomástól, melyben helyet kapott az Americana ifjúsága, illetve turulista tagok is.³⁵

A pécsi bajtársi egyesületek antiszemita megmozdulásai és eszköztára

Tanulmányi, politikai vagy egyéb érdekeik érvényesítése során a hallgatók a legkülönbözőbb stratégiákat és módszereket vetettek be – több-kevesebb sikerrel.³⁶ Így például a pécsi bajtársiak politikai tevékenységének fő formáját a szinte évenként megismétlődő antiszemita akciók és tüntetések adták az 1920-as és 1930-as évek folyamán. Céljuk a zsidó hallgatók számának drasztikus csökkentése, erőszakos eltávolítása és az 1920-as *numerus clausus* törvény megfelelő végrehajtásának kivívása volt.³⁷

Egyre hevesebb antiszemita megmozdulásaik mögött első-sorban az állt, hogy a diákok úgy érezték, hogy az egyetemi tanácshoz benyújtott javaslataik és petícióik nem érik el céljukat. Ráadásul a pécsi egyetemisták valóban azt tapasztalhatták, hogy a vidéki egyetemeken – így az Erzsébet Tudományegyetemen is – a fővárosi tudományegyetemhez képest jóval magasabb volt a zsidó származású diákok aránya. Ez abból a felvételi eljárásból adódott, hogy a budapesti egyetemre a felsőbb éves, ún. „szerzett jogos” zsidó hallgatókat sem engedték beiratkozni, holott a törvény csak az elsőévesekre vonatkozott.³⁸ Vidéken (Szegeden, Debrecenben, Pécsen) valóban magasabb volt az összes évfő-

³⁵ A Szent Jobb diadalútja. *Pécsi Napló*, 1938. jún. 14. 3.

³⁶ ROY, Lyse, „Forms of Actions”, in szerk. DHONDT, Pieter - BORAN, Elizabethanne, *Student Revolt, City, and Society in Europe*, 11-13 (New York: Routledge, 2018), 11–13.

³⁷ LADÁNYI, „Egyetemi ifjúsági...”, 267.

³⁸ KOVÁCS M. Mária, *Törvénytől sújtva – A numerus clausus Magyarországon, 1920-1945*. (Budapest: Napvilág Kiadó, 2012), 131–135.

lyamon a zsidóság aránya a fővároshoz képest, ennek háttérében pedig az állt, hogy ezekben az intézményekben a felsőbb éves izraelita hallgatók beiratkozását a törvény értelmében továbbra is engedélyezték a felvételi bizottságok.³⁹

A hallgatói tiltakozás békésebb módszerei közé a memorandumok és röpiratok kibocsátása, sztrájkok és tüntetések szervezése, a tanórák bojkottja és vitafórumok tartása tartozott. A Turul Szövetség és az Emericana a két világháború közötti időszakban előszeretettel nyúlt a megmozdulásai során ezekhez az eszközökhöz. 1923. december 14-én például a pécsi egyetemhez tartozó bajtársi egyesületek közös ifjúsági memorandumot nyújtottak be a zsidó származású hallgatók ügyében. A memorandum egyik legdrasztikusabb követelése az első öt félévre történő visszamenőleges revízió volt, mivel – véleményük szerint – az egyetemi felvételi eljárás során az 1920-ban elfogadott *numerus clausus*-ban meghatározott arányszámokat nem tartották be.⁴⁰

A fent említett eszközök sokféleségét az 1933-as beiratkozási sztrájk is demonstrálja. Az oktatás bojkottját 1933. december 15-én, a 30-as bizottság⁴¹ által megtartott keresztény ifjúsági nagygyűlés mondta ki az 1933/34-es tanév II. szemeszterére, mivel a bajtársiak úgy látták, hogy kéréseiket sem az egyetem, sem a válás- és közoktatásügyi miniszter nem hajlandó megfontolni.⁴² Az

³⁹ LENGVÁRI István, „A pécsi jogi kar véleménye a *numerus clausus* törvény végrehajtásáról”, in szerk. FISCHER Ferenc és HEGEDŰS Katalin és RAB Virág, *A pécsi jogi kar véleménye a numerus clausus törvény végrehajtásáról*, 311–320 (Pécs: Publikon Kiadó, 2010), 311–313.

⁴⁰ PTE EL VIII. 101. b. 15. d. 1285-1925/26. A Werbőczy és Csaba Bajtársi Egyesület, a Nagy Lajos Bajtársi Egyesület, a DEFHE, a SZEFEHE és a FEFHE kérvénye a *numerus clausus* pontos betartása érdekében. 1923. dec. 17.

⁴¹ A 30-as bizottságot a pécsi, szegedi és a debreceni egyetem a célból választotta, hogy fenntartsa a kapcsolatot a többi egyetem hallgatóságával és közös fellépés esetén egyeztetni tudják akcióikat. Lásd: Feloszlatták mindhárom vidéki egyetem harmincas bizottságát. *Pesti Napló*, 1934. jan. 9. 5.

⁴² PTE EL VIII. 101. b. 51. d. 439-1933/34. Kivonat a m. kir. Erzsébet tudományegyetem 1934. évi január hó 31.-én tartott V. rendes kari ülés jegyzőkönyvéből. 1934. jan. 31.

eset során számos röpcédulát is kibocsátottak, melyek elengedhetetlen elemei voltak a bajtársiak eszköztárának annak érdekében, hogy tájékoztassák és mozgósítsák hallgatótársaikat, valamint nyomást gyakoroljanak az egyetem vezetésére. A segítségükkel az intézmény tudtára adták, hogy vagy nem fognak részt venni az egyetemi órákon, vagy akadályozni fogják a szemeszterre történő beiratkozás megtagadása révén az oktatást. Ezekkel a lépésekkel egyértelműen nehézséget tudtak okozni az egyetem vezetőségének, meg tudták törni a tanév zavartalan működését és képesek voltak megakadályozni, hogy más diákok nyugodtan folytathassák tanulmányaikat. A bojkott során előfordult az is, hogy figyelemmel kísérték a beiratkozó társaikat és nevüket feljegyezték, illetve igyekeztek meggyőzni vagy megfélemlíteni őket. E csoportosulások ellen az egyetem vezetősége rendőri segítséget is igénybe vett, a beiratkozási időszakot pedig január 18-ról áttette január 27-re. Ezt követően a már beiratkozott egyetemi hallgatók is beiratkozásra buzdították társaikat, így lezárulhatott a sztrájk és helyreállt a rend.⁴³

A hallgatók azonban erőszakosabb eszközöket is alkalmaztak, például politikai színtérként használták az utcát. A brutalitást a tárgyak összetörése, rongálása, a testi erőszak és verekedések jelentették. Pécssett a legerőszakosabb antiszemita jellegű atrocitásra az 1930/1931-es tanév során került sor, amikor is zavargások törtek ki az egyetem bonctani intézetében, a nemzetközi jogi szemináriumában és a gyermekklinikánál. A zavargások az Országos Filmreklám Iroda Pécssett készített filmje miatt kezdődtek, mert a filmen látszott a Pannónia szálló nagyterme, illetve az éppen ott megtartott izraelita Menza-bál egyes jelenetei is bemutatásra kerültek. A filmet az Apolló mozgószínházban vetítették le, amely a korabeli napilapi dokumentációk szerint a jelenlévő hallgatókat annyira „felzaklatta”, hogy rögtön a helyszínen, majd pedig kedden délelőtt, 1931. február 25-én a bonctani intézetben zajos tüntetésbe kezdtek, mely során két zsidó hallgatót inzultáltak. Ezek

⁴³ Uo.

után az ifjúság követelte a reklámfilm szóban forgó részeinek kivágását és a módosításig a film sugárzásának beszüntetését, mely hatására az Apolló mozi és a Filmreklám Iroda is teljesítette az ifjúság kérését.⁴⁴ Miután erről a hallgatókat időben nem tudták tájékoztatni, így történhetett meg, hogy kedd délután a közegészségtani előadás után az egyetemi könyvtárban további kisebb tüntetések kapcsán egy zsidó hallgatót bántalmaztak.⁴⁵ A klinikán ugyanezen a napon az előadások szüneteltetése ellenére több hallgató is megjelent, köztük egy zsidó származású diák is, aki – miután nem akarta elhagyni az épületet, ezért a többiek fenyegetően léptek fel ellene – fegyvert rántott, azonban fegyverhasználatra végül nem került sor.⁴⁶ A következő nap, szerdán, február 26-án a hallgatóság egy része a *Pécsi Napló* szerkesztősége elé vonult, és zajos tüntetés során az épület több tükörablakát és a nyomdahelyiség ablakait beverte.⁴⁷ A tüntetésnek a rendőrség erélyes fellépése vetett véget, melynek során négy hallgatót igazoltattak.⁴⁸

Összefoglalás

A Horthy-korszak nem rendelkezett egységes ideológiával, ám ez a jelleg a rendszer hasznára vált, hiszen a különféle eszmei tartalommal bíró jelzők könnyen átjárhatók voltak, ezeket a politikusok rugalmasan tudták alkalmazni és sokféle értelmezésük alakult ki, mely látszólagos egységet biztosított a nemzeten belül.⁴⁹ Eb-

⁴⁴ PTE EL VIII. 101. b. 39. d. 1146-1930/31. Kivonat a m. kir. Erzsébet tudományegyetem 1931. évi február hó 25.-én tartott VI. rendes kari ülés jegyzőkönyvéből. 1931. febr. 25.

⁴⁵ PTE EL VIII. 101. b. 39. d. 1146-1930/31. A rektor nyilatkozata az egyetemen lezajlott zavargásokról. 1931. febr. 26.

⁴⁶ Újabb zavargások voltak az egyetemen. *Pécsi Napló*, 1932. febr. 26. 2.

⁴⁷ PTE EL VIII. 101. b. 39. d. 1146-1930/31. A rektor nyilatkozata az egyetemen lezajlott zavargásokról. 1931. febr. 26.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ ORMOS „Politikai ideológia...”, 85–86.

ből adódóan az Emericana és a Turul tevékenységi körét nemcsak a korszak (oktatás)politikája és szellemisége, de az egyes jelzők tág értelmezési lehetőségei is befolyásolták. A „keresztény” jelző jelentéstartalmai a keresztény vallási indíttatású és szociális tevékenységeik, köztük a karitatív és jótékonyági tevékenységek és a hitbuzgalmi események során mutatkoztak meg. Emellett viszont egyértelműen alkalmazták a „nem-keresztények”, vagyis a zsidó csoportok keresztényektől való megkülönböztetésének eszközeként is. A „nemzeti” jelző esetében a bajtársiak elsősorban a kulturális és a revíziós szempontokkal azonosultak. Ennek hatására fontosnak tartották az ősi magyar, azaz a „mély magyar” kulturális elemek felelevenítését és a teljes revízió elvének hangoztatását. A nemzeti érzés erősítése például a közös nemzeti ünnepek lebonyolításában mutatkozott meg. A korszak politikai légköre és gondolkodásmódja pedig magától értetődően vonta maga után a magyartól „idegen elemek” – vagyis a zsidóság – háttérbe szorítása iránti vágyat is. Az antiszemita tartalmakkal teli bajtársi megmozdulásokra az egyes tanévekből számos, változatos példa hozható fel.